

ÉRTESÍTŐ.

Jakab Ödön újabb prózai művei.

Jakab Ödön: *Déliabáb*. Elbeszélések. Budapest, Franklin-Társulat, 1913.
8-r., 234 l. Ára 4 K.

Jakab Ödön: *A pásztói pap*. Fővárosi Színházak Műsora 304–305. sz.
Budapest, Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) r.-t. könyvkiadóvállalata.
8-r., 84 l. Ára 60 fillér.

Jakab Ödön elbeszélései semmiképen sem felelnek meg divatos elbeszélőink elméletének. Képzete szívesen menekül a nagyvárosi életből, hol a nemzetközi viszonyok könnyebben törlik el a nemzeti s egyéni jellemvonásokat. Az előkelő szalonok hazug örömeinél jobban érdekli a vidék, különösen a falu. Miatta hiába rezeg a fény a boudirok selymén és bársonyán, hiába ringatják mámorba a bódító színek a nagyvilági hölgy idegeit; rokon-érzése inkább hajol Erdélynek valamelyik félreeső völgye, egy-egy ütött-kopott paplak s az egyszerű falusi nép felé. Hősei jobbra a szürke polgári társadalom alakjai, kiknek gondolkodását az élet terhe nehézkessé tette, sokszor el is torzította. Különös kedvvel gondol vissza az író arra a kis székely falura, melyhez gyermekkori emlékei kötik; képzete ép úgy élénk varázsolja a kicsinyes viszonyokat, mint a hogy' a délibáb érdekes képet alkot a környezet részleteiből.

Az az írói egyéniség, mely Jakab Ödön elbeszéléseiből bontakozik ki előttünk, sokkal szorosabb kapcsolatban volt a magyar irodalmi mozgalmakkal, hogysem alkotásain itt-ott fel ne fedezhetnők a nagy magyar elbeszélő költészet eszményeinek nyomait. Ma, mikor íróink nagy része idegen szellemi világ töredékei után kapkod s minden bírálathoz nélkül veszi át idegen művészet fogásait, valóban inkább az erőnek s ízlésnek jele, ha az író rokon s összeillő elemekből gazdagítja egyéniségét.

Jakab Ödön elbeszéléseiben van valami a Jókai-féle romantikából. Egy-egy alak vagy indíték szinte régi ismerősként bukkan elénk. A csendőrök elől menekülő betyár, az elhagyott csárda titkai a zivataros éjszakán, mintha a múlt század izgató regényeiből tértek volna vissza körünkbe. Romantikus képzelet alko-

tása Madaras Anikó szörnyű tragédiája is, ki házassági terveinek összeomlása után bosszúból gyújtotta magára házát. Kétkedő korunk ily borzalmas elhatározást csak az összes indítékoknak pontos ismerete után hisz el. Bizonyára még több kétkedést ébreszt az olvasóban a *Mikor a jég zajlott* című elbeszélés. Ennek hőse halálmegvetéssel lép a zajló folyóba s egyik jégtábláról a másikra ugorva halad végig a zajongó jégmezőn, hogy hűtlen kedvesének hírt hozzon anyjáról. A vakmerő ifjú az éjszaka ködében nemcsak a túlsó partot éri el, hanem ugyanazon úton a torlódó jégtáblákon vissza is tér s kendőt terít az aggódó leány vállára. Ily hőstetre még Jókai regényalakjai is büszkék lehetnének, pedig lehetetlenséget ők sem igen ismernek.

Romantikus vonás Jakab Ödön költészetében, hogy képzelete könnyen lépi át a valóság korlátait, de a romantika öröksége az emberi lélek nemességébe vetett hit is. E hittel fedez fel az író költői szépségeket oly rejtett zúgokban, melyeket a divatos elmélet legfőlebb cynikus mosolyra méltat. Így alakul át egyik elbeszélésében a betyár-romantika becses lélekrajzzá s az öreg csárdás igazi hőssé. A magányos csárda ura már-már megbarátkozott a gyilkosság gondolatával, de végre is legyőzi keblének irtózatossá kísérteteit s felkölti a betyárt, ki tömött erszényével a félszerben húzódott meg. Jakab a mocsárban is a vízi liliumot, a nyomorban is a bájta keresi. *Oázis a sivatagban* című elbeszélésében lyrai lelkesedésre indítja a kis koldus leánynak ártatlan játéka s tiszta életkedve. Valóban az a romantika, mely Jakab Ödön elbeszélés-kötetében nyilatkozik, nem hatásvadászat, inkább tiltakozás kiábrándult s hitetlen társadalmunk világnézete ellen; a kedély mélységéből fakad ez, a költészetnek örök forrásából, a nemesen érző lélek emberszeretetéből.

Más értékes eleme Jakab Ödön költészetének a humor. Ez újra emlékeztet bennünket a XIX. századnak egyik-másik kiváló magyar elbeszélőjére, a nélkül, hogy az összehasonlítás Jakab egyéniségének kárára volna. Humora nem oly közvetlen, derűs és elragadó, mint Jókaié, nem is oly könnyed, szemkápráztató és szellemes, mint Mikszáthé; mindig van benne valami komolyság, de soha sem hiányzik belőle az őszinteség, érzelmesség s az erkölcsi érzés tisztasága. Ily humornak veszedelme, hogy a bölcselkedés következtében hajlik az általánosításra s gyakran vállalkozik az egyetemes emberi gyarlóságok ostromozására. E veszedelem fenyegeti Jakab Ödönt is néhány novellájában, hol az erkölcsbíró szerepét igazi költői feladata elé helyezi. Majd

kesernyés gúnynyal mulat a szolgál elkü megyei tisztviselőkön, kik a főispán halálának hírére főlebbvalójukat szólják-szapulják, de azonnal köpenyeget fordítanak, mikor a halálhír valótlannak bizonyul. Máskor meg a meggyógyult beteg hálátlanságát s az ideges férj féltékenységet rajzolja, de ötletessége ellenére is lemond a művészi jellemzés finomságairól. Legzavartalanabb az író jókedve, mikor a komikus történetet ügyes csattanóval fejezi be. Ilyenkor nem utasítja vissza a bohózat eszközeit sem; a féltékeny férj maga kergeti feleségét az őrszemül kiállított detektív karjaiba, a hozományvadász meg áldozatra kész barátját boldogítja, ki addig vigasztalja az elhagyott berlini menyasszonyt, míg gazdag s kedves hitvest talál benne. Legvonzóbb Jakab Ödön humora, mikor ügyefogyott alakjainak gyarlóságain igaz ember szeretettel mosolyog. Mennyi nemes érzést árul el annak a számár embernek története, ki jó szívével eszének megfelelő állásra s feleségre tesz szert! Megható torzkép Jakabnak egyik novellahőse, a *Nebukadnezár diadalmeneté*-nek mestere is. Szegény mester, elég jó rajztanár volt, de egyszer nagyot gondolt, Nebukadnezár diadalmenetét akarta megfesteni s szürke életének minden örömét feláldozta egyetlen ábrándjáért. A humornak e fajtája, mely Dickens regényeiben teljes virágpompájával áll előttünk, oly ritka irodalmunkban, hogy jelentkezését mindenképen meg kell becsülnünk.

Jakab Ödön elbeszélő költészetének csúcspontjait novellás kötetében azok a művészi rajzok és vázlatok jelzik, melyeknek élő mintáit valahol az erdélyi bércek között, valamelyik székely faluban látta az író. Itt egyénisége új oldalról mutatkozik be. A lyrai hangulatokba egyre több tárgyiasság lopózik, jellemző vonások teszik plastikussá a rajzot, s a kiemelt részletek éles megfigyelő tehetségről tanuszkodnak. Látjuk a meredek hegyeket, az égen végighúzóódó lusta felhőket, a csatakos utakat, a vízzel telt sánczokat, a szűk tornácú, zöld zsalugáteres paplakot s a szegényes falusi házakat. Előttünk van az egész vidék jellemző színeivel, vonalaival s eredeti alakjaival. Az agyafurt székely szekeres nem akarja a városi urat négy forintért hazavinni, de ugyanazért az összegért szállít neki fát is, szívésségből pedig maga mellé ülteti az útast. Ép ily facsaros észjárásúak *Az öreg czimbor*a s *Madaras Anikó* című elbeszélések alakjai. Az öreg czimborát az új vadászati törvény orvvadászszá tette, Madaras Anikó meg nagy mesterkedéssel szemel ki magának férjet, ki unalmas özvegyiségét felvidítsa. *A Gizike* s *A tekintetes asszony*

czímű elbeszélésekben a műveltebb osztály tagjai jelennek meg előttünk, itt az öreg úri nő elfogult nézeteivel, ott a kenetes beszédű pap s taráta házanépe.

Ezekben az életképekben s elbeszélésekben már semmi nyoma sincs az általánosításnak; az író annyira ügyel alakjainak mozdulataira, gondolkozásmódjára, kifejezéseire, sőt hanghordozására, hogy rajzai a valóság benyomásával hatnak ránk. Egyaránt hiányzik itt a falunak hamis eszményítése, melylyel oly gyakran találkozunk a múlt századi romantikában, valamint az a célzatos torzítás is, mely újabb íróink falusi történeteibe társadalomtudományi elméleteik révén csúszott be. Mily finom realismus ömlik el annak az ünnepi délutánnak rajzán, melyet Madaras Anikó a vőlegénynek kiszemelt szabédi özvegyemberrel tölt el! A szegény emberek nem sokat érzelegnek, hanem ki-mennek a kertbe, a vendég elnyujtózik a pázsiton hanyatt, kalapját arczára borítja, a kalap alól egy-egy szót szóldogál, majd szépen elszunnyad az asszonynak csendes beszélgetése mellett. Különös művészi egységbe olvad a pontos részletrajz az író humorával a *Gizike* című elbeszélésben. Gizike, a vásárhelyi könyvkötő leánya, kihez egykor a collegiumi diákság a szerelmes versek árját zúdította, tiszteletes asszony lett egy szegényes parochián; a rendetlen háztartás fonákságai között, a jámbor férj s maszatos gyermekek mellett a diadalmas múltnak egyetlen emlékeként maradt meg a tiszteletes asszonynak formátlan kacérsága. Ez a kép sem érzélgős idyllnek, sem fanyar satírnak nem való, leginkább illik hozzá Jakab Ödönnek szelid, komoly humora, a derűnek és árnyéknak vegyüléke.

Jakab Ödön nem tagadja meg elbeszéléseiben lyrai költő voltát, csak tompítja érzelmeit. Tulajdonképeni célja a pontos rajz s tárgyias jellemzés. Ebben a munkában fő segítő eszköze kiművelt nyelvérzéke; a lyrai hangulat csak kíséretül szolgál. Hogyan küzd meg ily költő egyénisége a dráma technikájával, arra feleletet *A pásztói pap* című színműve ad, mely 1913 február 12-én került a kolozsvári Nemzeti Színházban bemutató előadásra.

Jakab Ödön drámája a XVII. század felekezeti küzdelmei közé vezet bennünket. Szenvedélyes hitviták kora ez, melynek eszméi majd rajongásra indítják az érzékeny kedélyt, majd pusztító viharokként forgatják fel a magyar társadalmat. Az erős meggyőződések, a vallási eszmékhez tapadó érdekek s a sors szeszélyes változásai megdöböntő tragédiákat idéztek elő a

XVII. század történetében. Jakab csak annyiban juttat drámájában szerepet a sötét kor mozgalmainak, a mennyiben egy kis család életében tükröződnek. Tulajdonkép nem is a vihart, mint inkább a vihartól megtépett kis fészket akarja rajzolni. Ez becses költői feladat, de jobban összeillett volna az elbeszélő költészet eszközeivel, mint a dráma lényegével.

Túróczi Pál, a pásztói pap, azok közé az igénytelen alakok közé tartozik, kik nem harczra születtek, inkább egy kis kör boldogítására vannak hivatva. Naivságánál fogva nem érti meg saját környezetét sem, úgy hogy az élet folytonos meglepetéseket tartogat számára. Meglepi híveinek elpártolása, csodálattal hallgatja azt is, hogy egyetlen leánya Nyitrait, az egykori tanítót szereti, ki vitéznek csapott fel Bethlen Gábor seregében. A mily naiv Túróczi, ép oly gyenge akaratú is. Kihozza sodrából leányának titkolt szerelme, de hamar felejt. Még ingatagabbnak látszik önáldozataiban. Hogy megmentse Nyitrait, katolikus plébánossá lesz, a kiszabadított Nyitrai tüzes kifakadásaira meg a zsoltár szavaival hagyja el a plébániát.

Túróczi annak a forrongó korszaknak jellemző alakja, melynek érzelmeit gyakran összezavarta a katolikus és protestáns világnézet harcza. Ily alak azonban, bármily érdekes és valószínű is, nem alkalmas arra, hogy erős drámai összeütközés központja legyen. Jakab Ödön sokkal jobban meg tudta volna hősének jellemét magyarázni elbeszélésben, hol a komikus jellemvonások is minden zavaró mozzanat nélkül hatottak volna. Az elbeszélésben művészettel részletezhette volna a környezet hatását, mint az elhatározások indítékát, míg ily fajta indítékok a drámai cselekvénynek gyorsabb menetét sokszor megakasztják. Legsikerültebbek Jakab drámájában a pásztói parochia életéből vett idylli és komikus jelenetek, a korfestő részletek, különösen Pázmány Péter udvarának rajza. Ezekben teljesen érvényesül a költő szelíd humora vagy ízléses realismusa. Mindezek ellenére a színmű azt a gondolatot ébreszti bennünk, hogy Jakab Ödön költői egyéniségének s művészi céljainak inkább megfelel az elbeszélés természete, mint a dráma technikája.

Jakab Ödönre elbeszélő költészetünk terén még sok becses feladat vár. Ezek közül talán legnagyobb jelentőségű az erdélyi magyar világ művészi rajza. Míg a múlt században regényíróink romantikus képzelete különös szeretettel kereste fel az erdélyi várakat és udvarházakat, újabb költészetünk szinte kerüli a bércek honát. Pedig a vadregényes tájakat nem pusztán a nagy

múlt emlékei teszik vonzókká. A kanyargó folyók környéke ma ép oly derült, mint régen; a Maros tükrén ma is ragyog a nap fénye, a hegyek oldalán sötétzöld erdők húzódnak fel, a távolból kék havasok integetnek, ép úgy, mint régen. A küzdelem pedig, mely a mohos kastélyokban, az ízléses székely falukban s a virágzó erdélyi városokban foly, talán nagyobb és izgatóbb, mint valaha. Jakab Ödön ennek a világnak egy-egy jellemző mozzanatát örököltette meg értékes költői alkotásaiban; joggal remélhetjük tehát az ő lelkes realismusától, hogy ezentúl még inkább biztosítja Erdély jogát a magyar költészetben. Ily eredmény nemcsak elbeszélő irodalmunkat fogja gazdagítani, hanem a mennyiben Erdély szeretetét a magyar társadalom közös kincsévé teszi, egyúttal a nemzeti ügy erősödését is jelenti.

Papp Ferencz.

Angol írókról.

S. J. M. Suddard: *Studies and Essays in English Literature*. Cambridge, University Press. 1912. 8-r. 308 l.

Az angol irodalom több kiváló alakjával foglalkozik e kötet, különösen Keats-szel és Shelley-vel. Az elismerés is, melyben szerzőjének része volt, bizonyítja, hogy tanulmányai a legmélyebb fejtegetések közé tartoznak, melyeket e két költőről írtak. Suddard végigkíséri egész pályáján a balsorstól üldözött Keatsot, ki már 22 éves korában elérte ereje tetőpontját; romantikával átitatott lelke, melyet lenyomott saját gazdagságának súlya, már ekkor mutatta a legkülönbözőbb befolyások harmonikus egyesítését. Végigkíséri fejlődését a szépnak érzéki szeretetétől a szépnak szellemi imádásáig. Kezdetben a vágyódás jellemzi hatalom után, ideges érzékenység a külvilág iránt, mely főleg érzetek keresésére irányul s csak külső tünemények iránt fogékony. Később a nyugodt szemlélet és passivitás helyét a munka és tevékenység érdeke váltja fel; a természetben saját életének visszhangját és mását keresi s a természet csak akkor igazán szép előtte, ha emberi érzelmektől áthatva jelenik meg, a földdel kapcsolatban és az ember számára megközelíthetően, bár számtalan, láthatatlan elágazásában, de emberi érzelmektől átszőve. Egy ismeretlen ideál keresésével kezdi; számtalan befolyás keresztezi egymást és keresi az egyensúlyt s az összhangot; ez kelti fel az élet-érzéket és önti belé művészetébe, mely így a vitalitás egyetemes